

ویژگی‌های شخصی حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات

سیدمجتبی معنوی*

چکیده

موعود در اندیشه اسلامی - به ویژه در دیدگاه شیعه - ماهیتی مشخص دارد و مصداق معینی را به خود اختصاص داده است. ولادت او در منابع معتبر به اثبات رسیده است. آن حضرت که همانام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است و غیبتی طولانی دارد ظهورش منوط به اراده خداوند متعال و تحقق شرایط ظهور است. موضوع این مقاله، بررسی ویژگی‌های شخصی حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات است. در این مقاله، تحلیل خواهد شد ادعیه و زیارات ویژگی‌های شخصی حضرت مهدی علیه السلام را به صورت جزئی و هماهنگ با تاریخ و مطابق با کتاب و سنت ترسیم می‌کنند. پس از آن، درمی‌یابیم ماهیت امام دوازدهم علیه السلام و ابعاد و شئون آن حضرت چگونه در دعا و زیارات مربوط به مهدویت مورد اشاره قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: امامت، مهدویت، دعا، زیارت، ویژگی‌های شخصی، حضرت مهدی علیه السلام.

پیش درآمد

مهدویت در اندیشه اسلامی، آموزه‌ای بنیادین و اندیشه‌ای راهبردی و کاربردی است، از این رو در مجموع معارف اسلامی تلاش شده است تبیین مناسبی از این آموزه صورت گیرد. واکاوی مسأله مهدویت نشان می‌دهد تعداد قابل توجهی دعا و زیارت در باب مهدویت وارد شده است؛ چرا که آن‌ها در بین سایر معارف، تاثیر بسزایی در تبیین این آموزه داشته‌اند؛ به ویژه هنگامی که سیاست شوم عباسیان

*. دانش‌آموخته سطح ۳ مهدویت حوزه علمیه قم

مبنی بر قطع رابطه امام با مردم تشدید شده دعا و زیارت، بیشتر مورد توجه قرار گرفت، چرا که ساختار دعا و زیارت می‌تواند در دوران تقیه، عامل انتقال و نشر و ترویج معارف مهدویت قرار گیرد. این مقاله، در صدد پاسخ‌گویی به این مسأله است که سیمای وجودی حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات چگونه و با چه ساختاری وارد شده است. این مقاله به شیوه طبقه‌بندی آماری تدوین شده است و در صدد ارزیابی سندی و دلالتی دعا و زیارات مهدوی نیست.

مفهوم شناسی دعا و زیارت

ادعیه و زیارات، حجم قابل توجهی از معارف اسلامی را به خود اختصاص داده‌اند. کاوش‌ها بیانگر صدور قریب به صد مورد دعا و زیارت در مسأله مهدویت هستند. مرحوم ابن فهد حلی در تعریف دعا فرموده است:

الدعاء طلب الدانی للفعل من الأعلى على جهة الخضوع والاستكانة؛ (حلی، بی تا: ص ۹)

دعا درخواست کاری از مقام عالی در حال خشوع و خضوع است.

دعا از ماده «دعو» به این معنا نیز آمده است:

الرغبة إلى الله تعالى فيما عنده من الخير و الابتهاال إليه بالسؤال (واسطی زبیری، ۱۴۱۴: ج ۱۹، ص ۴۰۵)

دعا درخواست متواضعانه از خداوند متعال برای رسیدن به خیر و نیکی است. طبق این تعریف، دعا در لغت به معنای خواندن، فراخوان و دعوت است. زیارت نیز زمزمه فضائل و مناقب اهل بیت علیهم السلام در هنگام توسل و توجه به آنها است. زیارت در لغت از ماده «زأر» به معنای «صوت الأسد فی صدره» و از ماده «زور» به معنای «زعیم القوم» بوده و از ماده «زیر» به معنای «الذن و الحب» آمده است.

زیارت در فارسی به معنای دیدار و زیارت اهل قبور شهرت یافته است. بررسی

آیات و روایات و اهتمام امامان علیهم‌السلام به ادعیه و زیارات در اندیشه اسلامی، نشان می‌دهد دعا و زیارت، هماهنگ با آیات و روایات و متمایل با سیاق آن‌ها، انتقال معارف اهل بیت علیهم‌السلام و ارتباط با خدا را عملی می‌سازند.

نقش دعا و زیارت در عرصه مهدویت

اهتمام به دعا و زیارت در اندیشه اسلامی نشان می‌دهد دعا و زیارت در معرفت زایی و پرورش بصیرت جامعه، نقش بسیار زیادی دارد. از دیگر سو، مهدویت از معدود آموزه‌هایی است که مورد عنایت همه اهل بیت علیهم‌السلام مطرح بوده و انس و الفت و اهتمام به اعیه و زیارات در اندیشه اسلامی، موجب تعجیل ظهور حضرت مهدی علیه‌السلام شناخته شده است. میراث حدیثی عظیم شیعه، انبوهی از دانش و معارف مهدویت را در بر گرفته است و می‌تواند مکمل معارف آیات و روایات باشد و از جمله ویژگی‌های شخصی حضرت مهدی علیه‌السلام را تبیین کند. آنچه در این میان جلب توجه می‌کند، صدور ادعیه و زیارات متعدد مهدوی از سوی ائمه علیهم‌السلام است؛ به همین لحاظ درمی‌یابیم ادعیه و زیارات با ادبیات متناسب و هماهنگ با سایر معارف اسلامی مانند آیات و روایات به آموزه مهدویت می‌پردازند. بررسی ساختار و مرور ادعیه و زیارات نشان می‌دهد ساختار ادبی دعا و زیارت قابلیت ویژه‌ای در برقراری رابطه انسان با خدا دارد؛ به همین لحاظ در روایتی از امام صادق علیه‌السلام در اشاره به این مطلب آمده است:

علیکم بالدعاء فانکم لاتقربون بمثله؛ (کلینی، ۱۳۶۵: ج ۲، ص ۴۶۷) عنایت امام سجاد علیه‌السلام به این ساختار و صدور ادعیه و زیارات متعدد در دوران تقیه نیز گواه این مدعا است. از دیگر سو، این ساختار در طول دوران اختناق و فتنه، زبان انتقال معارف اسلامی و اصول اعتقادی شیعه قرار گرفته و موجب معرفت زایی جامعه در حیطة آموزه‌های اسلامی و مسأله مهدویت شده است. این دعاها ضمن برقراری ارتباط با خدا، فرستاده‌ای الهی و انسانی کامل در جایگاه واسطه فیض و

منجی موعود را مورد توجه قرار می‌دهد و نیاز به او از سوی جامعه احساس می‌گردد و موجب در خواست حضور و ظهور او از خداوند متعال می‌شود. همچنین بستر پذیرش ولایت و توجه به امامت به صورت شخصی و مصداقی حقیقی از آن را فراهم می‌آورد و خاستگاه این آرمان قرار می‌گیرد؛ چرا که دعا و زیارت، به شور و احساس و عواطف مخاطب در این حوزه توجه می‌کند و حلقه وصل جامعه و امام خویش قرار می‌گیرد.

گفتنی است پیوند جامعه با امامش آن‌گاه نمود می‌یابد که در دوران منع حدیث و تقیه بصیرتش را در دانش تکمیلی دعا و زیارت و ادبیات دقیق و ظریف آن پویا کند؛ چرا که این ساختار با لسانی ملموس برای مردم از زبان معصوم علیه السلام صادر می‌شود و به معرفی مصداق بارز امامت می‌پردازد و با توصیف امام دوازدهم علیه السلام به بزرگداشت و نکوداشت این آموزه می‌پردازد.

تأملی کوتاه در ساختار دعا و زیارت، نشان می‌دهد زبان انتقال معارف در آن‌ها در قالبی ویژه به بیان جزئیات بیشتری از مسأله مهدویت می‌پردازند. از آنجا که ویژگی‌های شخصی حضرت مهدی علیه السلام در این معارف، فراوان است، کنیه‌ها و لقب‌ها و صفاتی که هر یک به نوعی بیانگر شخصیت امام دوازدهم علیه السلام هستند به صورت گذرا مرور و تحلیل خواهند شد؛ زیرا به رغم وجوه مشترکی که بین آن‌ها وجود دارد، در پاره‌ای از موارد، تفاوت‌هایی بین آن‌ها دیده می‌شود.

بررسی مفهوم کنایه، لقب، صفت، شأن

جستار در کتب لغت و منابعی که به تفاوت واژه‌ها در لسان عرب می‌پردازد، چنین می‌نماید که کنایه، گاه برای تحقیر و در اغلب موارد برای تعریف یا برای تعظیم است. به نظر می‌آید با توجه به فضای مهدی ستیزی زمان امام دوازدهم علیه السلام کنایه، گزینه مناسبی برای معرفی مسأله امامت و مهدویت باشد؛ به

خصوص که می‌تواند در قالبی متعارف و مرسوم عظمت آن حضرت را نیز برای اهلش بیان کند.

لقب نیز بر مسمای مشهور و فراگیر اطلاق می‌شود. گویی القاب حضرت مهدی علیه السلام از تحقق کامل اهداف خلقت و کارکرد امامت به دست امام دوازدهم علیه السلام خبر می‌دهند؛ چرا که با اقدامات آن حضرت، همه ارزش‌ها در جامعه، نهادینه و فراگیر خواهند شد.

صفت نیز در مقام تمجید و نکوداشت و بزرگداشت استفاده می‌شود. در حقیقت صفات، بیانگر حالات نیکوی امام هستند؛ بنابراین صفات نمی‌توانند همانند القاب به اقدامات فراگیر حضرت بپردازند. از کنایه نمی‌توان انتظار داشت به مثابه صفات، تصویر روشنی از امام ترسیم نمایند؛ هر چند در تمام آن‌ها به بزرگی از آن امام همام، یاد می‌شود. (ابو هلال، ۱۴۱۲: ص ۵۲ و ۳۴۵ و ۴۵۸)

شان و مقام

امام، جایگاه ویژه‌ای در نظام آفرینش دارد؛ به گونه‌ای که هیچ کس نمی‌تواند در این مرتبه و مقام، جایگزین امام شود. در حدیثی از امام هشتم علیه السلام در اشاره به این مطلب آمده است:

إن الامامة أجل قدراً وأعظم شأناً وأعلى مكاناً وأمنع جانباً وأبعد غوراً من أن يبلغها الناس بعقولهم؛

جلالت امامت و عظمت شأن او و علو مرتبه و سعه وجودی آن فراتر از آن است که عقول مردم قادر به درک آن باشند (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۱، ص ۱۹۹).

مراد از مقام امام، جایگاه معنوی رفیع امام علیه السلام نزد خداوند متعال است و رابطه امام معصوم علیه السلام با خدا و قرآن کریم و انبیای الهی را مطرح می‌کند؛ به گونه‌ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام را بر نمی‌تابد. برای اشاره به این مطلب، در زیارت جامعه کبیره آمده است:

ولکم المودة الواجبة... والشأن الكبير و الجاه العظيم؛ (صدوق، بی تا: ج ۲، ص ۶۱۶)
تحقیقات نشان می‌دهد تفاوت صفات با شأن و مقام امام در این است که شأن، به بیان علو مرتبه امام در مقایسه او با همتایی چون پیامبر می‌پردازد و بر جایگاهی ممتاز و ویژه برای امام تاکید می‌کند؛ مانند امامت حضرت ابراهیم علیه السلام که خداوند متعال این مقام را برای او اختصاص داد؛ ولی صفت به مرتبه‌ای می‌پردازد که افراد دیگر می‌توانند در آن، همتای امام قرار گیرند؛ مانند منصور بودن از سوی خداوند متعال که در آن، امام و پیامبر با یکدیگر برابرند و نصرت الهی شامل هر دو می‌باشد. به همین لحاظ در این نوشتار تلاش خواهد شد ویژگی‌های شخصی حضرت مهدی علیه السلام به صورت جزئی مورد پژوهش قرار گیرد. بنابراین ابتدا به بررسی نام امام عصر علیه السلام در دعا و زیارت پرداخته می‌شود.

۱-۱. نام حضرت مهدی علیه السلام

نام امام دوازدهم علیه السلام در ادعیه و زیارات، همان نام پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم است. در ادعیه و زیارات وارد شده است:

اللهم فأظهر لی ولیک و ابن بنت نبیک المسمی باسم نبیک؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۶۶۵)

در بعضی از ادعیه نیز این مضمون وارد شده است:

فأظهر اللهم ولیک و ابن بنت نبیک المسمی باسم رسولک صلی الله علیه و آله و سلم؛ (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۸۳، ص ۲۸۵) بنابراین آن حضرت هم نام پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. برای اشاره به این مطلب، در دعای شب بیست سوم ماه مبارک رمضان آمده است: اللهم کن لولیک القائم بامرک الحجة، محمدبن الحسن المهدی؛ (ابن طاوس، ۱۴۱۴: ج ۱ ص ۱۹۱)

بنابراین دعا، نام وجود مبارک حضرت مهدی علیه السلام «محمد» است.

۱-۲. نسب حضرت مهدی عجل الله فرجه

حضرت مهدی عجل الله فرجه به عنوان آخرین امام در بیت امام حسن عسکری عجل الله فرجه متولد شد. طبق آنچه در روایات وارد شده و در تاریخ مورد تأیید قرار گرفته، حضرت مهدی عجل الله فرجه از نسل پیامبر صلى الله عليه وآله وسلم است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات مهمی همانند زیارت آل یس و دعای ندبه آمده است: «سلام علی آل یس» (طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۳۱۶) به نظر همه کارشناسان و صاحب نظران تفسیر، مراد از «یس» پیامبر خاتم صلى الله عليه وآله وسلم است. همان گونه که از این زیارات استفاده می‌شود، نسب امام دوازدهم عجل الله فرجه به پیامبر صلى الله عليه وآله وسلم می‌رسد.

در دعای بعد از ظهر روز جمعه، نیز از امام باقر عجل الله فرجه در خصوص نسب حضرت آمده است:

اللهم اشتر منی نفسی الموقوفة علیک المحبوبة لأمرک بالجنة مع معصوم من عترة نبيک صلى الله عليه وآله وسلم؛ (طوسی، ۱۴۱۱: ص ۳۷۵)

طبق این دعا نیز امام عصر عجل الله فرجه از عترت پیامبر اعظم صلى الله عليه وآله وسلم است. عترت از ماده «عتر» به معنای حلقه اتصال جدایی ناپذیر است. این فراز، گویای این واقعیت است که تصور مهدویت بدون توجه به خاندان وحی و بیت امامت، معنا نخواهد داشت، چرا که مهدویت بدون ایشان به نوعی گرایش به انحراف و مدعیان دروغین است.

در دعای ندبه درباره نسب امام دوازدهم عجل الله فرجه آمده است:

این ابن النبی المصطفی و ابن علی المرتضی و ابن خدیجة الغراء و ابن فاطمة الكبرى؛

در ادامه به صورت شفاف می‌فرماید:

و صل علی محمد جده و رسولک السید الأكبر و علی أیه السید الأصغر و جدته الصدیقة الكبرى فاطمة بنت محمد؛ (ابن مهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۷۹)

بنابر این همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است، حضرت مهدی عجل الله فرجه از

نسل پیامبر خاتم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است. آن حضرت فرزند امیرالمؤمنین و فاطمه زهرا عَلَيْهَا السَّلَامُ و از نسل سید الشهداء عَلَيْهِ السَّلَامُ است؛ همان گونه که در دعای شب سوم شعبان در اشاره به این حقیقت آمده است:

اللهم انى اسئلك بحق المولود فى هذا اليوم الموعود بشهادته قبل استهلاله و ولادته، بكنه السماء و من فيها والأرض و من عليها و لمّا يظأ لابتيتها، قتيل العبرة و سيد الأسرة الممدود بالنصرة يوم الكرة، المعوض من قتله أن الائمة من نسله و الشفاء فى تربته؛ (طوسی، ۱۴۱۱: ص ۸۲۶).

بررسی ادعیه و زیارات نشان می‌دهد امام دوازدهم عَلَيْهِ السَّلَامُ فرزند امام عسکری عَلَيْهِ السَّلَامُ است، همان گونه که در ادعیه و زیارات به منظور اشاره به این مطلب آمده است: سلام الله و برکاته و تحیاته علی مولای صاحب الزمان... و خلف الحسن الامام الموتمن و القائم المعتمد؛ (ابن طاوس، ۱۴۱۶: ص ۴۱۹)

بنابراین در خصوص نسب حضرت در ادعیه و زیارات می‌توان چنین نتیجه گرفت که امام دوازدهم عَلَيْهِ السَّلَامُ فرزند امام حسن عسکری عَلَيْهِ السَّلَامُ است و این سلسله به سید الشهداء، امیرالمؤمنین و فاطمه زهرا عَلَيْهَا السَّلَامُ منتهی می‌شود. بنابراین حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ از سادات بنی هاشم و حسینی و فرزند امام حسن عسکری عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌باشد. بررسی آموزه مهدویت نشان می‌دهد تواتر لفظی و معنوی روایات مهدویت به ویژه آنچه از پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و صحابه او صادر شده است، بر اصالت این آموزه در اسلام دلالت می‌کند و جای هیچ گونه شک و تردیدی در این باره باقی نمی‌گذارد. صدور این روایات در صدر اسلام و ولادت امام دوازدهم عَلَيْهِ السَّلَامُ در قرن سوم، طرح مهدویت نوعی را از سوی دشمنان اسلام ناممکن می‌کند و چنانچه نظریه مهدویت نوعی مورد قبول جامعه واقع شود، دشمن می‌تواند در سایه این تفکر، خود را یکی از مصداق‌های این آموزه معرفی کند و به اهداف خویش دست یابد. ذکر نام و نسب امام دوازدهم عَلَيْهِ السَّلَامُ در دعا و زیارت معرفت جامعه را درباره آن حضرت گسترش داده، با پرداختن به هویت حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ

مصدق واقعی آن را مشخص می‌نماید.

۲. کنیه‌های امام دوازدهم علیه السلام

سیاست شوم عباسیان مبنی بر قطع رابطه امام علیه السلام با مردم، موجب شد بخشی از زندگی امام دوازدهم علیه السلام به دوران اختفا و پنهان زیستی اختصاص یابد؛ به همین لحاظ، بیت امامت ناگزیر به اتخاذ روشی غیر مستقیم برای معرفی چهره موعود بر آمد که از مزایای آن، عدم جلب توجه دستگاه خلافت عباسی به تبیین ویژگی‌های شخصی امام دوازدهم علیه السلام می‌باشد. ساختار کنیه نزد عرب شامل کلماتی می‌شود که در ابتدای آن‌ها واژه «اب، ام، ابن، بنت» قرار می‌گیرد (زبیدی، ۱۴۱۴: ج ۲۰، ص ۱۳۴)

بنابراین معیار، کنیه‌های امام دوازدهم علیه السلام در ادعیه و زیارات، در این قالب شناخته شده‌اند. مرور ساختار ادبیات عرب نشان می‌دهد کنیه راهکار مناسبی برای شناسایی معارف این آموزه به شمار می‌آید و می‌تواند تبیینی مناسب از این مسأله را بر عهده گیرد. بررسی کنایه نشان می‌دهد استفاده از این واژه برای تعریف و تبیین مکنی است و همان هدفی را نشانه می‌رود که اسم آن را نسبت به مسمی اثبات می‌کند، با این تفاوت که کنایه برای تعظیم و گاه نیز برای تحقیر به کار می‌رود.

تحقیقات نشان می‌دهد کنایه همیشه مآثور نیست و در پاره‌ای از موارد غیرمآثور است، برای نمونه می‌توان به کنیه «ابا صالح» برای امام دوازدهم علیه السلام اشاره کرد که در منابع روایی وارد نشده است و این امر، موجب اختلال در بیان سیمای مکنی نمی‌شود؛ هر چند کنیه وارده در احادیث و ادعیه و زیارات، در تبیین ویژگی‌های شخصی مکنی بسیار تأثیر دارند؛ چرا که از زاویه‌ای دقیق و عمیق به آموزه مورد نظر پرداخته‌اند. به منظور اشاره به آن‌ها در مسأله مهدویت در ادعیه و زیارات، فرازهایی آمده است که به آن‌ها اشاره خواهد شد.

کاوش فضای سیاسی حاکم بر آموزه امامت و مهدویت نشان می‌دهد دشمنان هرگز قادر به مبارزه صریح و آشکار با این مسأله نشدند و جامعه اسلامی نیز چنین ستیزشی را تحت هیچ شرایطی تحمل نمی‌کرد، از این رو دشمنان در پی تخریب این مسأله بر آمدند و در پی تخریب و ستیزش با امامت و مهدویت، فتنه‌ها بر افروختند تا بتوانند در سایه آن، از عظمت و ابهت مهدویت بکاهند. به منظور اشاره به این مطلب در حدیثی نبوی آمده است: بابی ابن خیرة الإمام ابن النوبیة الطیبة الفم المنتجة الرحم. ویلهم لعن الله الاعیسی و ذریته صاحب الفتنة؛ (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۱، ص ۳۲۳)

ساختار کنایی موجود در دعا و زیارت می‌تواند به خوبی با سیاه‌نمایی مهدی ستیزان از این آموزه مبارزه کند؛ چرا که ادبیات آن از سوی عرب، گاه برای تحقیر به کار برده می‌شود؛ ولی کنایه همواره در مقام تعظیم شخص مورد استفاده قرار گرفته است و می‌تواند در مسأله مهدویت بر شکوه هر چه بیشتر آموزه مهدویت و اهمیت آن در اندیشه اسلامی به عنوان اندیشه راهبردی تأکید کند. ساختار آن‌ها موجب می‌شود به عنوان یک مسأله اساسی و بنیادین از سوی جامعه مورد استقبال قرار گیرد.

بررسی کنیه‌های امام دوازدهم علیه السلام چنین می‌نماید استفاده از کنایه در ادعیه و زیارات به هدف یادآوری ابهت و شکوه هر چه بیشتر مهدویت و جایگاه رفیع آن حضرت علیه السلام در اندیشه اسلامی است. در باره راز تعدد آن‌ها نیز می‌توان به این مطلب اشاره کرد که مجد و عظمت حضرت به اندازه‌ای است که بیان ویژگی‌های شخصی آن حضرت، به استفاده از کنیه‌های متعددی نیاز دارد، تا امکان ترسیم ویژگی‌های شخصی امام عصر علیه السلام در سایه آن‌ها پدید آید. به همین لحاظ در این قسمت از پژوهش به ویژگی‌های شخصی حضرت در آن‌ها به ترتیب ذیل به صورت کلی اشاره می‌شود.

الف. نسب امام زمان علیه السلام: به منظور اشاره به آن در ادعیه آمده است:

ابن ابن النبی المصطفی و ابن علی المرتضی و ابن خدیجة الغراء و ابن فاطمة الكبرى (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۰)

حضرت مهدی علیه السلام از خاندان پیامبری است که برگزیده خداوند متعال و ذریه علی مرتضی است. او فرزند خدیجه کبرا و فاطمه زهرا است. او فرزند بهترین بندگان مقرب خدا و نیکان روزگار است.

ب) تبارشناسی امام زمان علیه السلام: حضرت مهدی علیه السلام فرزند افرادی بخشنده و فداکار و کریم و وفادار است. اجداد طاهری آن حضرت، همگی پاک و مطهر و معصومند؛ بنابر این هرگز شخصی قادر نخواهد بود با تظاهر به تشریفات بیت امامت، جایگزین آن امام همام شود. برای بیان این منظور در ادعیه آمده است:

بابی أنت و أمی و نفسی لك الوقاء و الحمی یابن السادة المقربین یا بن النجباء الأکرمین یابن الهداة المهدیین یا بن الخیرة المهدیین یا بن الغطارفة الأنجبین یابن الأطايب المطهرین یابن الخضارمة المنتجبین یابن القماقة الأکرمین» (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۰)

ج. سیمای پدیدارشناسی مهدی علیه السلام: رسالت کنیه، ترسیم تصویری شفاف و گویا از صاحب خود است. کنیه‌های امام زمان در مقام بیان ویژگی‌های شخصی حضرت وارد شده اند و در آن‌ها به حقایقی پرداخته می‌شود که ماهیت و شخصیت آن امام را می‌شناساند؛ به همین روی طبق محتوای آن‌ها امام عصر علیه السلام چون ماه تابان و چراغ فروزان و ستاره‌ای درخشان، راه مستقیم را به جویندگان حقیقت نشان می‌دهد و همانند نشانه‌ای گویا، راهنمای جامعه به شمار می‌آید. به ویژه که حضرت مهدی علیه السلام از تبار صاحبان دانش و سنت‌های پسندیده است. به منظور اشاره به این مطلب، در ادعیه مهدوی آمده است:

یابن البدور المنيرة، یابن السرج المضيئة، یابن الشهب الثاقبة، یابن الانجم الزاهرة، یابن السبل الواضحة، یابن الاعلام اللائحة، یابن العلوم الكاملة، یابن السنن المشهورة، یابن المعالم الماثورة، یابن المعجزات الموجودة، یابن الدلائل المشهورة،

يابن الصراط المستقيم، يابن النبأ العظيم، يابن من هو في أم الكتاب لدى الله على حكيم، يابن الآيات البيّنات، يابن الدلائل الظاهرات، يابن البراهين الباهرات، يابن الحجج البالغات؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۰)

د. انسان کامل: مهدویت، استمرار نبوت و ختم ولایت است. او دارای تمام فضائل اخلاقی و کمالات انسانی است. او عصاره نبوت و ثمره ولایت و مستجمع همه کمالات است؛ به گونه‌ای که حضور او در نظام آفرینش تداعی بخش حضور دوباره پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله، علی مرتضی، فاطمه زهرا و ائمه هدی علیهم السلام و همه خوبان است؛ او انسان کامل است و می تواند الگوی مجسم کمالات آرمانی جامعه قرار گیرد.

۳. لقب‌های امام دوازدهم علیه السلام

لقب‌های گوناگونی برای امام عصر علیه السلام در ادعیه و زیارات وارد شده است. علاوه بر تکریم و تمجید از امام دوازدهم علیه السلام با زبان کنایی، القاب نیز بیانگر شخصیت جهانی و ابعاد فراگیر حضرت مهدی علیه السلام بوده، به معرفی آن حضرت می‌پردازند (ابو هلال، ۱۴۱۲: ص ۵۲ و ۳۴۵ و ۴۵۸). در این بخش به القاب حضرت اشاره خواهد شد.

۳-۱. حجت

این لقب را می‌توان در دعایی که در دوران غیبت توصیه شده است، یافت که متن آن چنین است:

اللهم عرفنی حجتک فانک ان لم تعرفنی حجتک ضللت عن دینی؛ (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۱، ص ۳۳۷)

امام زمان علیه السلام حجت خداوند متعال در سرتاسر مجموعه هستی است.

۳-۲. ولی

این لقب به ضمیمه القاب دیگر نیز در دعایی که به مناسبت غیبت توصیه

شده، آمده است. در ادعیه آمده است: و امرک ينتظر و انت العالم غير معلم بالوقت
الذی فيه صلاح امر ولیک؛
در ادامه نیز آمده است:
فانه الهادی و المهتدی و القائم المهتدی الطاهر التقی النقی الزکی و الرضی
المرضی الصابر المجتهد الشکور؛ (صدوق، ۱۳۶۳: ص ۵۱۲)

۳-۳. خلف صالح

لقب خلف صالح به جهت اصلاح جامعه جهانی در عصر ظهور نوید می‌دهد. در
ادعیه چنین آمده است:

و صل علی الخلف الصالح الهادی المهتدی؛ (طوسی، ۱۴۱۱: ص ۲۷۹)

۳-۴. موعود

لقب موعود، تحقق وعده آمدن او را بشارت می‌دهد. در دعای شب نیمه شعبان
وارد شده است:

اللهم بحق ليلتنا و مولودها و حجتک و موعودها؛ (همان: ص ۸۴۲)

۳-۵. غایب مستور

این لقب در ادامه فرازهای دعای قلبی موجود است و به غیبت حضرت از همه
مردم چنین اشاره می‌کند:

... نورک المتألق و ضیاؤک المشرق و العلم النور فی طخياء الديجور، الغائب

المستور، جل مولده و کرم محتده (همان)

البته در بعضی ادعیه، فقط به لقب «غایب» اشاره شده است (مجلسی، ۱۴۰۳:

ج ۹۹، ص ۱۰۲).

۳-۶. قائم

درباره این لقب که از القاب مشهور امام دوازدهم علیه السلام است، ادعیه و زیارات

زیادی وجود دارند که نهضت فراگیر مهدوی را یاد آوری می‌کنند. برای اشاره به این لقب در ادعیه مهدوی آمده است:

اللهم و صلّ علی ولی امرک القائم المومل و العدل المنتظر؛ (طوسی، ۱۴۱۱: ص ۵۸۰)

اللهم بلغ مولانا الامام الهادی المهدی القائم بامر الله (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۶۶۴).

۳-۷. منتظر

انتظار حضرت مهدی، پیشینه‌ای طولانی دارد و از دیر زمان، انبیا و اولیا علیهم‌السلام به امید آمدنش روزگار سپری کرده‌اند. ادعیه و زیارات در بیان این حقیقت به لقب منتظر چنین اشاره می‌کنند:

اللهم و صلّ علی ولی امرک القائم المومل و العدل المنتظر؛ (طوسی، ۱۴۱۱: ص ۵۸۰)

... و اتقرب الیک بالامام المنتظر المهدی؛ (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۹۲، ص ۳۳۸)

۳-۸. مهدی

این لقب مشهور در ادعیه و زیارات بسیاری وارد شده است و هدایت گسترده جهانی حضرت مهدی علیه‌السلام را خاطر نشان می‌سازد. این لقب در ضمن ادعیه‌ای که به مناسبت القاب دیگر به آن‌ها اشاره شد، مورد توجه قرار گرفت، به همین جهت فقط به ذکر نشانی آن‌ها اکتفا می‌شود (صدوق، ۱۳۶۳: ص ۵۱۲).

مرور مسأله مهدویت نشان می‌دهد کارکرد گرایبی این آموزه، به جامعه اسلامی اختصاص ندارد و رسالت امام دوازدهم امری فراملیتی است. به منظور اشاره به این مطلب در زیارت امام دوازدهم علیه‌السلام آمده است:

السلام علی مهدی الامم و جامع الکلم؛ (شهید اول، ۱۴۱۰: ص ۲۰۸)

تحلیل و بررسی القاب امام دوازدهم حکایت از جهانی بودن این آموزه دارد، به

همین روی ادعیه و زیارات در مقام تبیین چهره‌ای کارکردگرا در عرصه جهانی از موعود بر آمده، بر وابستگی نجات و رهایش جامعه از مشکلات به حرکت در سایه موعود تأکید می‌کنند و عامل اصلی نجات بخشی موعودباوران را شخص حقیقی موعود بر می‌شمارند. بنابر این رسالت القاب تأکید بر کارکردگرایی فراگیر موعود در اندیشه اسلامی است. به نظر می‌آید این اندیشه در مقابل اندیشه منجی‌گرایان و مدعیان دروغین مقاومت کرده و بیانگر سیر تحول جوامع در آینده جهان به سوی موعودباوری می‌باشند.

۴. شمایل حضرت مهدی عجل الله فرجه

شمایل حضرت مهدی در ادعیه و زیارات، نمود چندانی ندارد؛ چرا که در ادعیه و زیارات، چهره آرای از امام دوازدهم عجل الله فرجه صورت نمی‌گیرد؛ ولی با نگاهی گذرا می‌توان شمایل حضرتش را در ادعیه و زیارات در فراز زیر ارزیابی کرد و به دور نمایی از آن دست یافت. در دعای عهد آمده است:

اللهم أرني الطلعة الرشيدة و الغرة الحميدة؛ (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۸۳، ص ۲۸۵)

امام دوازدهم عجل الله فرجه چهره‌ای زیبا و درخشان دارد. نگاه به آن حضرت، چشم را می‌نوازد و موجب ازدیاد شور و نشاط در بینندگان آن سیمای نورانی خواهد شد. این فراز می‌تواند اشاره به عصر طلایی ظهور با حضور نگین آفرینش در جامعه باشد که بر زیبایی جهان با رونمایی از چهره آفتاب می‌افزاید؛ هر چند قبول معنای اول نیز دور از واقعیت نیست.

۵. صفات امام مهدی عجل الله فرجه

حضور انسان کامل در هر عصر و برای هر نسل، سنتی الهی و قانونی حاکم بر نظام آفرینش به شمار می‌آید؛ چراکه لو بقیت الأرض بغير امام لساخت (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۱، ص ۱۷۹)

حضور انبیای الهی در طول تاریخ به لحاظ این سنت الهی است؛ به همین روی

پس از ختم نبوت و پایان رسالت، امامت، استمرار رسالت شناخته شده است. مرور صفات امام در ادعیه و زیارات نشان می‌دهد تفاوت صفت با کنیه، در نگرش جزئی آن به موصوف با رویکرد تمجید و ستایش است؛ به گونه‌ای که برای مخاطب، امکان ترسیم تصویری مناسب از موصوف فراهم می‌شود. صفات امام دوازدهم علیه السلام در ادعیه و زیارات مهدوی در مقام توضیح و تبیین انسان کامل بیانگر نکاتی چون شباهت‌های آن حضرت به انبیای گذشته است. این، در حالی است که کنیه به ترسیم تصویری برابر مسمی با رویکرد تعظیم به صورت کلی می‌پردازد و به بیان ابعاد شخصیت مسمی نمی‌پردازد.

تفاوت صفت با لقب در این است که صفت، دامنه مشخص و محدودی را برای موصوف تعیین می‌کند؛ برای نمونه وقتی در دعا، امام عصر علیه السلام کشتی نجات توصیف می‌شود، نجات برای افرادی اتفاق خواهد افتاد که به امام زمان علیه السلام گرایش یابند؛ ولی لقب به بیان ابعاد فراگیر همانند قیام می‌پردازد. بررسی ساختار صفت نشان می‌دهد توسعه بیان آن خصوصیت و شأن را نیز در برمی‌گیرد، هر چند می‌توان از تحلیل آن نتیجه گرفت که تفاوت صفت با شأن در این است که صفت به بیان ابعاد مشترک موصوف با همتای مشترک آن می‌پردازد و موضوع آن، بررسی وجوه مشترک بین امام علیه السلام و شخصیتی برابر او نظیر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. در برابر، شأن به جایگاه اختصاصی امام علیه السلام و علو مرتبه او می‌پردازد؛ به گونه‌ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام را بر نمی‌تابد. در تفاوت صفت با خصوصیت نیز می‌توان گفت خصائص به بیان وصف اختصاصی و ویژه به موصوف می‌پردازند و در صورت عدم لحاظ این مطلب، خود وصفی از موصوف به شمار می‌آیند (ابو هلال، ۱۴۱۲: ص ۵۲ و ۳۴۵ و ۴۵۸). از این رو در این قسمت از نوشتار به صورت مستقل به صفات اشاره می‌شود.

۵-۱. مؤید و منصور

نصرت و یاری امام دوازدهم علیه السلام وعده خداوند متعال است. از منظر ادعیه و زیارات حضرت مهدی علیه السلام امامی مؤید و منصور از جانب خداوند متعال شناخته شده است. در زیارت عاشورا آمده است:

فَأَسْأَلُ اللَّهَ الَّذِي أَكْرَمَ مَقَامَكَ وَأَكْرَمَنِي بِكَ أَنْ يَرْزُقَنِي طَلَبَ ثَارِكَ مَعَ إِمَامٍ
منصور من اهل بیت محمد صلی الله علیه و آله (طوسی، ۱۴۱۱: ص ۷۷۴)

طبق آنچه در ادعیه و زیارات آمده است و اهل بیت علیهم السلام تعلیم مهدی باوران فرموده‌اند، نصرت و پیروزی خداوند متعال از آن مهدی آل محمد علیهم السلام است و اهل ایمان با توجه به تحقق این وعده الهی برای امام دوازدهم علیه السلام آن را از خداوند متعال طلب می‌کنند. در فرازهای بسیاری از ادعیه و زیارات به این صفت اشاره شده است؛ از جمله در دعا برای سلامتی حضرت مهدی علیه السلام آمده است: فاحفظه من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه و عن شماله و من فوقه و من تحته؛ (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۲، ص ۵۴۸)

در زیارت حضرت نیز آمده است:

السلام علیک یا محفوظاً بالله». (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۶۹)

در فرازی دیگر آمده است:

اللهم انی انشدک بایوائک علی نفسک لا ولیائک لتظفرنهم بعدوک وعدوهم أن
تصلی علی محمد؛ (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۳، ص ۳۲۵)

همچنین در عا برای حضرت در شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان چنین وارد شده است:

اللهم کن لولیک [محمد بن الحسن] فی هذه الساعة و فی کل ساعة ولیاً و
حافظاً و ناصرأ و دليلاً و قائداً و عوناً (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۴، ص ۱۶۲). در دعا برای
تعجیل فرج نیز آمده است:

اللهم عجل فرجه و أیده بالنصر و انصر ناصریه و اخذل خاذلیه؛ (صدوق، ۱۳۶۳: ص ۵۱۳)

برابر ادعیه و زیارات وارده، حضرت مهدی علیه السلام از جانب خداوند متعال در سطحی گسترده و فراگیر یاری می‌شود و بر همه مشکلات فائق می‌آید و بر دشمنان پیروز می‌شود و حکومت یکپارچه الهی در زمان حضرتش به سیاست و مدیریت می‌پردازد و تحقق وعده‌های الهی را پرورش می‌دهد.

۵-۲. سفینه النجاة

تبیین شخصیت امام دوازدهم علیه السلام در آن فضای سیاسی مهدی ستیز، امری بس سخت و دشوار بود و پیامدهای ناگواری به دنبال داشت؛ اما امام دوازدهم علیه السلام زمانی متولد شد که باورهای مذهبی به سبب حضور انبیا و اولیاء علیهم السلام در طول تاریخ بر اساس زندگی ایشان شکل گرفته و استحکام یافته بود و مردم، از شخصیت آن‌ها شناخت اجمالی داشتند؛ بنابراین با توجه به استمرار آموزه مهدویت در ادامه حرکت انبیا و اولیا، زمینه توصیف موعود فراهم آمد و تشبیه حرکات و سکنات و ابعاد و شئون حضرتش به انبیا علیهم السلام میسر شد. اهل بیت علیهم السلام از این بستر برای گسترش معرفت درباره مهدویت بهره گرفتند و به نجات بخشی جامعه در سایه این مسأله پرداختند. برای انجام این منظور، در ادعیه مهدوی آمده است:

اللهم صل علی حجتک فی ارضک... المرتقب الخائف و الولی الناصح، سفینه النجاة و علم الهدی و نور الأبصار و خیر من تقمص و ارتدی و مجلی العمی الذی یملأ الأرض قسطاً و عدلاً؛ (طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۳۱۸)

حضرت مهدی علیه السلام همانند حضرت موسی علیه السلام که منجی قوم بنی اسرائیل شد، موجب نجات جامعه از تفرعن و ظلم و جور خواهد بود و همان گونه که نوح پیامبر علیه السلام کشتی نجات ساخت و هر کس به او گرایش پیدا کرد از هلاکت نجات

یافت، حضرت مهدی عجل الله فرجه کشتی نجات امت پیامبر و حتی پیروان ادیان است و هرگونه ستیز با آن، موجب هلاکت خواهد بود. در زیارت حضرت آمده است:

السلام علیک یا سفینه النجاة؛ (ابن طاوس، ۱۳۷۱: ص ۴۲)

آینده روشن و روزگار رهایی از آن مهدی آل محمد عجل الله فرجه است و آن حضرت بهترین گزینه‌ای است که جامعه می‌تواند با هماهنگی با او از بحران گذر کند و از همه مشکلات رهایی یابد.

۳-۵. وارث انبیا

مسأله مهدویت در ادامه نبوت و امامت است. حضرت مهدی عجل الله فرجه در ولایت بر جامعه و هدایت مردم، وارث انبیا و اوصیا گذشته است و راه ایشان را ادامه خواهند داد. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

و أنت یا حجة الله و بقیته کمال نعمته و وارث انبیائه و خلفائه ما بلغنا من

دهرنا؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۶۸)

در فرازی دیگر آمده است:

السلام علی مفرج الکربات... و المنتهی الیه موارث الانبیاء و لدیه موجود آثار

الاصیاء؛ (ابن طاوس، ۱۴۱۶: ص ۴۱۹)

طبق آنچه در ادعیه و زیارات آمده است، علاوه بر میراث معنوی پیغمبران گذشته، میراث علمی ایشان نیز در اختیار مهدی آل محمد عجل الله فرجه قرار می‌گیرد. در این خصوص در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «السلام علیک یا وارث علوم النبیین» (کفعمی، ۱۴۰۳: ص ۴۹۵) امام دوازدهم عجل الله فرجه همراه ذخائر همه انبیای الهی - به خصوص گنجینه علوم ایشان - ظاهر می‌شوند و تمام ویژگی‌های انبیا و اوصیا و ابزار و ادوات رسالت و امامت به ایشان به ارث می‌رسد.

۴-۵. علیم و حکیم

عقل و خرد در عصر ظهور به اوج رشد و کمال می‌رسد. حضرت مهدی عجل الله فرجه آگاه

ترین مردم است و دارای شخصیتی علیم و حکیم است. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

انت الحکیم الذی لا تجهله الحمیة، مجاهدتک فی الله ذات مشیة الله و مقارعتک فی الله ذات انتقام الله و صبرک فی الله ذو اناة الله و شکرک ذو مزید الله و رحمته؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۶۹)

سیاست شوم بنی عباس مبنی بر قطع رابطه امام با مردم، موجب توقف عده‌ای در امامت و مهدویت شد؛ به گونه‌ای که به بازگشت ایشان به دوران جاهلیت انجامید و ممکن است مخالفت آن‌ها با امامت و مهدویت تا عصر ظهور نیز ادامه یابد؛ اما حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه نه تنها اجازه بازسازی و بازیابی دوران جاهلیت و تعصب و عصبیت نمی‌دهند و در عمل انجام شده قرار نمی‌گیرد؛ بلکه در اقدامی حکیمانه به مبارزه با ایشان بر می‌خیزد و همه تلاش خود را به کار می‌گیرد، تا خواست خداوند متعال مورد پذیرش واقع شود. امام دوازدهم علیه السلام با صبر و استقامت، به تلاش برای بازگشت ایشان به سوی خدا اقدام می‌کند و به سپاس از خداوند متعال برای ترویج خداآوری و بهره‌مندی از رحمت گسترده الهی، می‌پردازد و هرگز اقدامی، دور از شأن امامت نخواهد داشت؛ چرا که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه خزانه دار همه علوم است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است:

وانک خازن کل علم و فاتق کل رتق؛ (همان: ۵۸۷)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه موضوعات پیچیده علمی را بررسی و رموز آن‌ها را بازگشایی می‌کند. تمام علوم اولین و آخرین در اختیار آن حضرت است. با ظهور آن حضرت ابواب تمام علوم هستی، گشایش می‌یابد؛ همان گونه که در زیارات آمده است:

سلام الله و برکاته و تحياته و صلواته علی مولای صاحب الزمان... و عیبة

علمه؛ (ابن طاوس، ۱۴۱۶: ص ۴۱۹)

در فرازی دیگر از ادعیه وارد شده است:

السلام عليك يا معدن العلوم النبوية؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۶)
بنابراین گنجینه تمام علوم و معارف نظام آفرینش در اختیار امام دوازدهم علیه السلام است؛ از این رو در عصر ظهور، تکامل عقول و پرورش و گسترش علوم، رخ خواهد داد و انقلاب علمی امام عصر علیه السلام باعث رشد و تکامل جامعه می‌شود. امام علیه السلام راهنما و الگو قرار می‌گیرد؛ همان گونه که خداوند متعال، او را راهنما قرار داده است؛ به همین روی مهدویت، کانون توجه به خدای یکتا قرار خواهد گرفت. در زیارات آن حضرت آمده است:

السلام عليك أيها العلم المنصوب و العلم المصوب؛ (همان: ۵۶۸)
دقت در این فراز نشان می‌دهد در عصر ظهور، مهدویت، تنها گزینه انتخاب خواهد بود و گزینه دیگری جز مهدویت پاسخ‌گوی نیاز جامعه نخواهد بود؛ چرا که در فلسفه تاریخ و آینده جهان این آموزه نصب العین قرار خواهد گرفت و جامعه برای تحقق آرمان‌ها ناگزیر به عبور از گذرگاه علم و معرفت است و این گنجینه بی‌کران در سایه گرایش به علم و حکمت امام دوازدهم علیه السلام میسر خواهد بود.

۵-۵. مؤتمن

حضرت مهدی علیه السلام ساحل امنی است که کشتی ایمان و ساکنان آن می‌توانند در آن، پهلو گرفته و برای برپایی قسط و عدالت و رسیدن به سعادت و نیل به قلّه عبودیت و رشد و کمال و معنویت به او اعتماد کنند. در زیارت سرداب مطهر آمده است:
سلام الله و برکاته و تحياته و صلواته علی مولای صاحب الزمان... الامام
المؤمن و القائم المعتمد؛ (ابن طاوس، ۱۴۱۶: ص ۴۱۹)
امامت و مهدویت تنها راه سعادت است که می‌شود از گذر آن به حق و حقیقت کامل دست یافت.

۶-۵. پناه و یاور مهدی باوران

حضرت مهدی علیه السلام پناه و یاور مهدی باوران است. در ادعیه و زیارات آمده

است:

و الكهف والعضد و عماد الاسلام و ركن الانام؛ (همان).
در دوران غیبت که از هر طرف و در هر لحظه، امواج خروشان فتنه و شبهات از راه می‌رسد و بر حیرت ناشی از غیبت می‌افزاید، عنایت به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه به عنوان یاور و پناه مهدی یاوران، جامعه مهدوی را از انحراف مصون می‌دارد؛ چرا که حصن حصین ولایت، دژی مستحکم و پناهگاهی امن برابر آفات و آسیب‌های فرهنگی و اعتقادی است و شاخصی برای سنجش اعمال و رفتار مهدی باوران خواهد بود.

۵-۷. وحید فرید

توجه و تمسک به امامت و مهدویت، تنها راه سعادت بشریت و نجات از مشکلات جامعه بشری است. رشد و تکامل و هدایت و تحقق همه آرمان‌ها و نکوداشت همه ارزش‌ها با ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه معنا خواهد یافت. در ادعیه و زیارات آمده است:

السلام عليك ايها الامام الفريد (همان: ۴۲۱).

با حضور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه بهترین دوران زندگی بشر شکل می‌گیرد؛ چرا که امامت و مهدویت درخشش خورشید ولایت است و عصر ظهور مهدی آل محمد عليهم السلام تجلی عبادت و اطاعت است. حضرت مهدی عليه السلام تنها کسی است که تلاش انبیای گذشته از آدم تا خاتم صلوات الله عليه را به ثمر می‌رساند. در ادعیه و زیارات آمده است:

السلام عليك ايها الامام الوحيد و القائم الرشيد السلام عليك ايها الإمام الفريد

(همان)

امام دوازدهم دردانه خداوند متعال و یگانه عصر و فرزانه روزگار است؛ بنابراین در توصیف شخصیت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه از منظر ادعیه و زیارات، درمی‌یابیم که او

بی‌نظیر است. کاوش در صفات امام دوازدهم علیه السلام در سایه دعاوی زیارت نشان می‌دهد هویت موعود و ماهیت قیام او نه تنها با حرکت انبیا و اولیاء الهی علیهم السلام تناقضی ندارد، بلکه مطابق با رسالت ایشان است و به صورت نهضتی تکامل یافته و پرورش یافته نمایان می‌شود. امام عصر علیه السلام دارای همه صفات پسندیده انبیا و اولیاء الهی علیهم السلام است و قیام او استمرار نهضت آن‌ها و تکمیل راه ایشان است. عصر ظهور او، زمان تجدید عهد و پیمان الهی و تکمیل آموزه‌های دینی و تحقق آرمان‌های جامعه خواهد بود. هر چه در زمان انبیای الهی علیهم السلام از اهداف خداوند متعال و آرزوهای جامعه آرمان‌گرا محقق نشده است، در عصر ظهور امام دوازدهم علیه السلام روی خواهد داد. برای اشاره به این مطلب از امام رضا علیه السلام آمده است:

ان الامامة هي منزلة الأنبياء و ارث الأوصياء (کلینی ۱۳۶۳: ج ۱، ص ۲۰۰)

حرکت موعود، در مسیری خواهد بود که بستر و زمینه آن را انبیا و اولیای الهی فراهم آورده‌اند. می‌توان از تحلیل صفات حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات چنین نتیجه گرفت که تمجید و نکوداشت مهدویت به مثابه پرورش خاتمیت است؛ چرا که برابر معارف نهفته در دعا و زیارت میراث پیامبران نزد امام عصر علیه السلام خواهد بود. در زیارت حضرت آمده است:

و أنت يا حجة الله و بقیته کمال نعمته و وارث انبیائه و خلفائه ما بلغنا من دهرنا؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۶۸) امام عصر علیه السلام در مقام ارج گذاری به رسالت پیامبران است و این امر حکایت از دغدغه حضرت مهدی علیه السلام در عمل به سنت سفیران هدایت دارد؛ از این رو با رویکرد دوباره به ادیان ابراهیمی به ویژه دین مبین اسلام، آرمان‌های انبیا، حیاتی دوباره می‌گیرد و در نهضتی تکمیلی سنت‌های آغازین ادیان ابراهیمی رخ می‌نمایند. به همین لحاظ، خاتم‌الاولو صیاء بودن از خصایص امام دوازدهم علیه السلام به شمار می‌آید و مورد توجه این نوشتار قرار می‌گیرد.

۶. ویژگی‌های حضرت مهدی علیه السلام

ویژگی‌های امام زمان علیه السلام ماهیتی متفاوت از صفات امام دوازدهم علیه السلام ندارند. تنها تفاوت آن‌ها با صفت، در پرداختن به وصف اختصاصی به امام زمان علیه السلام می‌باشد. خصایص و ویژگی‌های حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات، آن حضرت را در دو مورد از دیگران ممتاز می‌کند:

۱. به لحاظ خاتم الاوصیاء بودن حضرت مهدی علیه السلام؛ در ادعیه آمده است:

اللهم فصل علی خاتمهم و قائمهم المستور عن عوالمهم؛ (طوسی، ۱۴۱۱:

ص ۸۴۳)

در فراز دیگری آمده است: السلام علیک یا خاتم الاوصیاء (ابن طاوس، ۱۴۱۶:

ص ۴۲۱).

بر اساس ادعیه امام دوازدهم علیه السلام، تنها شخصی است که مقام خاتمیت اوصیاء را دارد و بعد از او کس دیگری به مقام امامت نمی‌رسد.

۲. به لحاظ حکومت جهانی؛ حضرت مهدی مردم را به خداوند متعال دعوت می‌کند و در حرکتی نهادینه حکومتی الهی تشکیل می‌دهد. امتیاز این حکومت، فرمانطقه‌ای بودن آن است. در ادعیه مهدوی آمده است:

... وانه الهادی المهدی... و تجمع له ملک المملکات کلها قریبها و بعیدها و عزیزها و ذلیلها حتی یجری حکمه علی کل حکم و تغلب بحقه کل باطل؛ (طوسی،

۱۴۱۱: ص ۴۱۰)

طبق این فراز و آنچه در فصل بعد می‌آید، تشکیل حکومت یکپارچه جهانی با آن گستردگی و وسعت دامنه، از امتیازات ویژه امام عصر علیه السلام است که اهداف نظام آفرینش در آن به صورت کامل تحقق خواهد یافت. تحلیل و بررسی خصائص امام دوازدهم علیه السلام در ادعیه و زیارات، نشان می‌دهد خاتمیت امام عصر علیه السلام امتیازی ویژه و فضیلتی قابل توجه برای آن حضرت به شمار می‌آید و از برقراری حکومت واحد جهانی اسلامی به دست آن حضرت خبر می‌دهد؛ چرا که آخرین حجت الهی،

مهدی آل محمد علیه السلام است و تنها در عصر ظهور او عقل و خرد پرورش یافته در سایه تعالیم انبیاء و اوصیای الهی با کتاب و سنت خداوند متعال انسجام می‌یابد و پذیرای حکومت واحد اسلامی در سطح جهان می‌شود.

۷. مقامات معنوی و شئون امام دوازدهم علیه السلام

بررسی ساختار صفت، نشان می‌دهد که آن، توسعه قابل توجهی دارد و مقام و شأن را نیز در بر می‌گیرد؛ به همین روی، شأن نیز از صفات است؛ ولی به منظور اهتمام به این بخش از صفات، به صورت مستقل از آن‌ها پژوهش خواهد شد. چرا که جایگاه امام معصوم از آموزه‌های مهم تفکر اسلامی است. در روایات، امامت در مرتبه‌ای بالاتر از نبوت دانسته شده است. در روایتی از امام رضا علیه السلام برای اشاره به این مطلب آمده است:

ان الامامة خص الله عز وجل بها ابراهيم الخليل عليه السلام بعد النبوة و الخلة مرتبة ثالثة و فضيلة شرفه بها فاشاد بها ذكره فقال اني جاعلك للناس اماما؛ (کلینی ۱۳۶۳: ج ۱، ص ۱۹۹)

امامت، مرتبه‌ای است که خداوند متعال بعد از مقام نبوت و خلیل بودن در مرحله سوم به حضرت ابراهیم علیه السلام عنایت کرد و به او شرافت بخشیده، سپس به او خطاب کرد: «من تو را برای مردم، امام قرار دادم.» این پژوهش می‌کوشد ضمن تبیین ویژگی‌های شخصی امام دوازدهم علیه السلام به مقامات معنوی و شئون آن حضرت از منظر ادعیه و زیارات مهدوی اشاره کند. مراد از مقام معنوی، جایگاه رفیع امام علیه السلام نزد خداوند متعال است و رابطه امام معصوم علیه السلام با خدا و قرآن کریم و انبیای الهی مورد توجه قرار می‌گیرد؛ به گونه‌ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام علیه السلام را بر نمی‌تابد. به این مقامات می‌توان تحت عناوین ذیل اشاره کرد.

۷-۱. داعی الله

اتفاق مهم عصر ظهور، سؤالی است که فرضیه‌های متعددی از جمله حکومت،

برپایی عدالت و... می تواند پاسخ آن باشد. واکاوی ادعیه و زیارات، نشان می دهد رخداد مهم عصر ظهور، دعوت به خداوند متعال است؛ دعوتی که فراخواندن به همه خوبی ها است و حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه له در عصر ظهور، تربیت الهی را بر اساس آن در جامعه نهادینه می کند. در زیارت آل یس آمده است: «السلام عليك يا داعي الله و رباني آیاته؛ (طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۳۱۶)

آنچه در ادامه می توان به آن اشاره کرد، اجابت دعوت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه له است. در ادعیه و زیارات در اشاره به این مطلب آمده است: «السلام عليك أيها المنتظر المجاب» (ابن طاوس، ۱۴۱۶: ص ۴۲۲)

مرور ادعیه و زیارات نشان می دهد مهدویت، مورد توجه جهانی قرار گرفته و جامعه جهانی، موعودباوری را نشانه رفته است و مهدویت را مصداق صحیح این آموزه خواهد یافت؛ به همین دلیل به آن، گرایش می یابد.

۲-۷. باب الله

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه له نشانگر راه های ارتباطی با خداوند متعال است و مهدویت، دروازه همه معارف الهی است. کسب معرفت الهی و درجات روحانی، فقط از باب مهدویت امکان دارد. امام عصر عجل الله تعالی فرجه له باب الله است همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است:

السلام عليك يا باب الله و ديان دينه» (طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۳۱۶)
در دعای ندبه نیز آمده است: أين باب الله الذی منه یوتی؟ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۷۸)

توجه به مهدویت درمان بحران هویت و معنویت، به خصوص در زمان کنونی است و تاسی به آموزه مهدویت و الگو گیری از امام عصر عجل الله تعالی فرجه له راه مناسبی برای مبارزه با مدعیان دروغین است. توجه به آن، موجب آشنایی با عرفان ناب اسلامی و رهایی از عرفان های کاذب و انحرافی نوظهور است. حرکت در مسیر امامت و

مهدویت به منزله حرکت در بزرگراه عبادت و رسیدن به سعادت و بلکه تنها راه است؛ همان گونه که در زیارت حضرت آمده است:
السلام عليك يا باب الله الذي لا يوتى الا منه (همان: ۵۸۶)

۷-۳. سبیل الله

توجه به مهدویت، توجه به حقیقت است و هرگونه انحراف و انحطاط از آن، موجب هلاکت خواهد شد. در زیارات مهدوی آمده است:
السلام عليك ياسبيل الله الذي من سلک غيره هلك؛ (همان)
مهدویت به عرفان و معرفت، معنا می‌بخشد و هرگونه جدایی از آن، شکست محسوب می‌گردد و همان گونه که تاریخ شهادت می‌دهد، نتیجه‌ای جز نابودی و هلاکت نخواهد داشت؛ چرا که گریز از مهدویت، درنگ در دنیا و غفلت از آخرت است.

عنایت به آموزه امامت و مهدویت، دریچه‌ای از حیات ابدی به روی انسان می‌گشاید. در زیارات مهدوی آمده است: السلام عليك يا ناظر شجرة طوبى و سدرة المنتهى؛ (همان: ۵۸۷)
امام دوازدهم علیه السلام با تأمل و تعمق در این دو مقام بهشتی، بصیرت را پیش روی مهدی باوران قرار می‌دهد؛ از این رو آخرت طلبی و کسب مقام بهشتی در این آموزه معنا می‌یابد.

۷-۴. خلیفه الله

حضرت مهدی عجل الله فرجه جانشین خدای متعال است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:
السلام عليك يا خليفة الله و ناصر حقه؛ (همان: ۵۶۹)

تمام اولیا و انبیا خلیفه خداوند متعال هستند؛ ولی اتصاف امام عصر علیه السلام به این مقام به دلیل به ثمر نشستن تلاش و کوشش جانشینان خداوند متعال است؛ چرا

که در عصر ظهور، امامتِ جانشین بر حق خداوند متعال در تمام دنیا به ظهور می‌رسد و هدف نهایی خداوند متعال از قرار دادن خلیفه در زمین به صورت کامل، تحقق می‌یابد.

۷-۵. حجة الله

زمین هرگز بدون حجت باقی نمی‌ماند. در روایات متعددی آمده است اگر زمین لحظه‌ای از حجت خالی باشد، اهلس را در کام خود فرو می‌برد. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه حجت خداوند متعال است. در ادعیه و زیارات به منظور اشاره به این مطلب آمده است:

السلام عليك يا حجة الله و دليل إرادته؛ (طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۳۱۶)
امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه راهنمای مردم است و ایشان را به سوی خدا دعوت می‌کند و در مسیر عبودیت قرار می‌دهد؛ چرا که سخنان خداوند بر زبان او جاری می‌شود. در ادعیه آمده است:

و حجتك و لسانك المعبر عنك الناطق بحمكتك؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۷)

مردم در پرتو نور امام عجل الله تعالی فرجه که هرگز به خاموشی نمی‌گراید، هدایت می‌شوند؛ همان گونه که در ادعیه وارد شده است:

السلام عليك يا نورالله الذي لا يظني و يا حجة الله التي لا تخفي؛ (ابن طاوس، ۱۳۷۱: ص ۳۰۷)

۷-۶. تالی کتاب الله

مقام و جایگاه امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه از منظر ادعیه و زیارات، هماهنگ و برابر با قرآن کریم است. در زیارات مهدوی آمده است:

السلام عليك يا تالی كتاب الله و ترجمانه؛ (طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۳۱۶)
قرآن، بیانگر همه امور است. امام عجل الله تعالی فرجه نیز مانند قرآن، همه حقایق و معارف را بیان

می‌کند. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه ترجمان وحی است و کلام الهی را به بهترین وجه ممکن تبیین و تفسیر می‌کند و با هدایت مردم، حجت را بر ایشان تمام می‌نماید.

۷-۷. بقية الله

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه برای تحقق هدف الهی خداوند از آفرینش، غایب از نظر باقی مانده است. مهدی ستیزی گروه‌های مختلف، باعث شد خداوند متعال پدیده غیبت را پیش روی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه قرار دهد تا برای احیای کتاب و سنت الهی، باقی بماند؛ در نتیجه از تمام ستیزها و چالش‌ها مصون خواهد ماند و تلاش بی‌وقفه انبیا و اولیا برای ظهور، نتیجه خواهد داد. در ادعیه و زیارات آمده است: السلام عليك يا بقية الله في أرضه (همان).

تحقیقات نشان می‌دهد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه در کنار کعبه با قرائت آیه شریف «بقية الله خير لكم» (هود: ۸۶)

بقا و حضور خویش را به جهانیان اعلام می‌کند. او در ادامه نبوت انبیا و امامت اولیا باقی مانده است تا پرچم عزت و اقتدار مسلمین را به اهتزاز در آورد. در زیارت آن حضرت آمده است:

ذخرک الله لنصرة الدين و اعزاز المسلمين و الانتقام من الجاحدين و المارقين؛
(ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۷)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه برای انجام این منظور، ستم پیشگان را از بین خواهد برد؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

السلام عليك يا بقية الخلائف البر التقي الباقي لإزالة الجور و العدوان؛ (ابن طاوس، ۱۴۱۶: ص ۴۲۲)

۸-۷. صاحب الزمان

امام در نظام آفرینش، واسطه فیض و حلقه ارتباط مردم با خدا است. وجود امام در هر عصری و برای هر نسلی ضرورت دارد. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه خلیفه

خداوند متعال پس از انبیا و اولیا است. او امیر هستی است و زمان به دست او است و گذر زمان مشکلی در امامتش ایجاد نمی‌کند. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

سلام الله و برکاته و تحياته و صلواته علی مولای صاحب الزمان؛ (ابن طاوس، ۱۴۱۶: ص ۴۱۹)

خداوند متعال به امام دوازدهم علیه السلام عمری طولانی عنایت نموده است و تا هر زمان اراده کند، طول عمر حضرت مهدی علیه السلام ادامه خواهد داشت و خلافت الهی را در زمین عهده دار خواهد بود. در فرازی از ادعیه و زیارات آمده است: «صاحب الدهور و العصور» (همان)

در حقیقت، دوران امامت و خلافت حضرت مهدی علیه السلام مدتی طولانی خواهد داشت و حضرت در عصر غیبت نیز به عنوان جانشین خداوند، هدف از نظام آفرینش را تحقق می‌بخشد، چرا که ایام، متعلق به امامت او است و زمام امور هستی در دست با کفایت او است.

۷-۹. میثاق الله

طرح مسأله امامت و مهدویت به آغاز نظام آفرینش باز می‌گردد. پیامبران علیهم السلام باتوجه به آن در طول تاریخ، مردم را هدایت کردند و برای رویارویی با آن آماده ساختند. در ادعیه و زیارات با اشاره به عهد و پیمان انبیای الهی برای ایجاد بستری مناسب برای مهدویت آمده است:

السلام علیک یا میثاق الله الذی اخذه و وکده؛ (طبرسی، ۱۳۸۶: ج ۲، ص ۳۱۶)
گویی سیر نظام مند قانون هستی، در سایه هدایت انبیا و اولیا، امامت و مهدویت را هدف خویش قرار داده است و از همان آغاز راه، پیمانی ناگسستنی بین حق و حقیقت و امامت و مهدویت بسته شده است. انبیا با وفاداری به این پیمان، نبوت و رسالت را به اتمام رساندند. همه آن‌ها زمینه را برای حضور و ظهور

آن امام همام آماده نموده‌اند و تمام رنج‌ها و مشکلات را به امید رسیدن به حضور سبز او در نظام آفرینش به جان خریده‌اند.

این، بیانگر عظمت شأن و مقام عالی حضرت مهدی عجل الله فرجه است که افرادی چون انبیای اولوالعزم نیز به خدمت او قامت افراشته و همت بلند داشته‌اند، تا بشریت لیاقت بهره مندی از وجود نازنین و مبارک او را داشته باشند. این مقام، نزد خداوند متعال بسیار ستوده و ارزشمند است؛ چرا که از همه مقربان درگاه در خصوص آن، عهد و پیمان گرفته شده است، تا با حرکتی هماهنگ و شایسته آن به روزگار رهایی و محتوای وعده الهی بشارت دهند.

۷-۱۰. وعده الله

خداوند متعال به آمدن حضرت مهدی عجل الله فرجه بشارت داده است. در ادعیه و زیارات آمده است:

السلام عليك يا وعدالله الذي ضمنه، السلام عليك أيها العلم المنصوب، و العلم المصوب و الغوث و الرحمة الواسعة وعداً غير مكذوب؛ (همان)

ظهور امام دوازدهم عجل الله فرجه توسط خداوند تضمین شده است. به یقین روزی فرا خواهد رسید که بشریت، شاهد تحقق این وعده الهی باشد و به رغم طولانی شدن غیبت و حیرت و فزونی شبهات، ظهور امام دوازدهم عجل الله فرجه را درک کند. ممکن است غیبت حضرتش همچنان به طول انجامد و سال‌ها ادامه داشته باشد و یأس و ناامیدی عده زیادی را گرفتار کند و ارزش‌ها تغییر یافته، ظلم و جور بیش از پیش گسترش یابد؛ ولی خروش این امواج مرده، دیری نمی‌پاید؛ چرا که خداوند متعال، مسیر تاریخ را به سوی ظهور قائم آل محمد صلی الله علیه و آله قرار داده است و فرجام تاریخ را هماهنگ با قالب مهدویت ریخته است؛ به گونه‌ای که هرگز نمی‌توان مسیر تاریخ را تغییر داد و مسأله امامت و مهدویت را تکذیب کرد؛ همان گونه که در برخی از زیارات آمده است:

وَأنت الشافع الذی لاتنازع والولی الذی لاتدافع؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۷)

تحلیل و بررسی ویژگی‌های شخصی حضرت مهدی علیه السلام در سایه ادعیه و زیارات نشان می‌دهد ماهیت موعود، فراتر از نام و شمایل او در اندیشه اسلامی تعریف شده است و قامت رعناى این آموزه در جامه مندرس مدعیان نمی‌گنجد؛ چراکه باطن آموزه مهدویت و حقیقت ماهیت امام دوازدهم علیه السلام خلیفه خداوند متعال شناخته شده است؛ به گونه‌ای که رابطه انسان با خدا در سایه امام معنا می‌یابد و ضمانت اجرای احکام الهی به امام شناخته می‌شود. به این لحاظ در روایتی از امام هشتم علیه السلام آمده است:

بالامام تمام الصلاة و الزکاة و الصیام و الحج و الجهاد و توفیر الفی و الصدقات و امضاء الحدود و منع الثغور و الأطراف؛ (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۱، ص ۲۰۰)

بنابراین کارکردگرایی امام در قرائت صحیح از دین و معنا بخشی به فروع دین و مرزبندی توحید و شرک است. نمود این جایگاه درباره امام دوازدهم علیه السلام ذیل شئون امام در این نوشتار مورد توجه قرار خواهد گرفت.

۸. شئون امام مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات

بررسی ساختار شئون نشان می‌دهد شأن نیز در زمره صفات قرار می‌گیرد؛ ولی به منظور اهتمام به شأن امام در اندیشه اسلامی و تحلیل بهتر آن‌ها در این نوشتار، تحت عنوان فوق مورد پژوهش قرار گرفته اند؛ از این رو می‌توان گفت: امام، جایگاه ویژه‌ای در نظام آفرینش دارد؛ به گونه‌ای که هیچ کس نمی‌تواند در این مرتبه و مقام، جایگزین امام شود و چنانچه شخصی حتی به صفات انبیا تخلق داشته باشد، مستلزم امامت او نخواهد شد؛ از این رو وقتی حضرت ابراهیم علیه السلام از رسیدن به مقام امامت مسرور شد و امامت ذریه خویش را از خداوند متعال می‌پرسد، به او خطاب می‌شود: لاینال عهدی الظالمین

خداوند متعال چهره‌های خاصی را برای این مسئولیت مهم برگزیده است. در نتیجه امامت، شأن ویژه‌ای دارد و شئون، بیانگر عظمت و ابهت و شکوه هر چه بیشتر امامت است؛ به گونه‌ای که حتی بیشتر پیامبران نمی‌توانند به مرتبه امامت نائل آیند و چهره‌ای غیر از امام معصوم در این جایگاه، کارآمد نیست. اکنون به بررسی شئون آن حضرت می‌پردازیم:

۸-۱. معصوم (عصمت امام دوازدهم)

امام دوازدهم علیه السلام شأن و جایگاه ویژه‌ای نزد خداوند متعال دارد. نفس او پاک و مطهر از هر گونه رذیله اخلاقی و بدور از هر گونه پلیدی است. در ادعیه و زیارات آمده است:

و عصمته من الذنوب و برأته من العیوب و أطلعته علی الغیوب و أنعمت علیه و طهرته من الرجس و نقیته من الدنس؛ (صدوق، ۱۳۶۳: ص ۵۱۴)

حضرت مهدی علیه السلام معصوم است و هرگز گناهی درباره او تصور نمی‌شود. آن حضرت از هرگونه عیب و ایرادی مبرا است.

اخلاق آن حضرت، پاکیزه از هرگونه آلودگی و لغزش است. امام عصر علیه السلام برگزیده خداوند متعال و همه مقربان درگاه الهی است؛ به همین روی ماهیت موعود، معصوم و مصون از خطا بوده، رفتار او تظاهر به معنویت نیست و نیازی به تشریفات و حرکت نمادین زاهدانه و عارف پیشه ندارد؛ چراکه او شأن خاصی دارد که برای دیگران با اکتساب و تمرین، قابل دست یابی نیست و امامت موهبتی الهی است که خداوند متعال، به لایق آن، عنایت می‌کند.

۸-۲. ولی الله

ولایت هسته مرکزی بینش و بصیرت در اندیشه اسلامی شناخته شده است. باورداشت به مهدویت بدون ولایت مداری امام دوازدهم علیه السلام اساس و بنیانی نخواهد داشت؛ چرا که وجود امام برای جامعه، آثار و برکات فراوانی دارد و به برکت ولایت

تکوینی او، آرامش و امنیت بر نظام آفرینش، حکم فرما می‌شود؛ به همین روی، امام از ناحیه خداوند متعال بر جامعه ولایت دارد.

امام دوازدهم علیه السلام با ولایت خویش به جریان حق و حقیقت در شریان‌های جامعه جهانی معنا می‌بخشد و حکومت عدل الهی را برپا می‌کند. ولایت و سرپرستی امام دوازدهم رحمته الله علیه تجلی حاکمیت الهی است و اطاعت از او اطاعت از خداوند متعال است. در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام عليك يا ولي الله». (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۹)

بنابراین، تصور مدیریت کلان جامعه تحت آموزه‌ای غیر از مهدویت، خاستگاه معقولی نمی‌نماید و نتیجه‌ای جز انحراف و دوری از واقعیت نخواهد داشت، در نتیجه باورمندی به ولایت امام عصر بر واقعیت این اندیشه راهبردی و کاربردی تأکید می‌کند.

۸-۳. ولی الاحکام

مدیریت و ولایت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه همه امور را در بر می‌گیرد. علاوه بر ولایت مطلقه امام دوازدهم علیه السلام به ولایت ایشان بر احکام نیز به صورت خاص اشاره شده است. در ادعیه و زیارات آمده است:

سلام الله... علی مولای صاحب الزمان... و ولی الاحکام، (ابن طاوس، ۱۴۱۶: ص ۴۱۹)

امام عصر علیه السلام با توجه به جایگاه امام معصوم در نظام آفرینش و بهره‌مندی از معارف الهی، قانون الهی و جهانی را تهیه و تدوین می‌کند و بر اساس آن، احکام اسلامی جاری می‌شود. این احکام، از ناحیه خداوند متعال است و از زبان حضرت مهدی صادر می‌شود؛ همان گونه که در زیارات و ادعیه آمده است:

و حجتک علی خلقک و لسانک المعبر عنک باذنک الناطق بحکمک؛ (ابن طاوس، ۱۳۷۱: ص ۳۰۷)

۸-۴. شاهد و ناظر بر اعمال

امام دوازدهم علیه السلام شاهد و ناظر بر اعمال است. در زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه آمده است: «السلام عليك يا عين الله في خلقه» در فرازی دیگر آمده است «وعينك الناظرة على بریتک و شاهدک علی خلقک» (طوسی، ۱۴۱۱: ص ۴۰۸).

حفظ نظام آفرینش، وابسته به حجت الهی است و حتی اگر برای لحظه‌ای زمین از حجت خالی باشد، اهلش را فرو خواهد برد. آرامش و امنیت و قابلیت حیات در این مجموعه عظیم خلقت با همه گستره وجود و امکاناتش مرهون وجود نازنین امام علیه السلام است.

بنابراین حضور او در هر عصری و برای هر نسلی گزینه‌ای اجتناب ناپذیر و امری ضروری و مسلم به شمار می‌آید. بنابر آنچه در ادعیه و زیارات آمده است، شاهد بودن آن حضرت به معنای حضور نقش آفرین امام در راستای حفظ و بقای نظم هستی نیز از شئون حضرت مهدی علیه السلام است. در ادعیه با اشاره به این مطلب، آمده است:

أشهد الله وأشهدک یا مولای بهذا ظاهره کباطنه و سره کعلانیته و أنت الشاهد علی ذلک؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ص ۵۸۸)

در نتیجه هیچ کس جز امام علیه السلام یارای تامین هدف آفرینش و مقام خلیفه الهی را ندارد.

۸-۵. میزان الاعمال

حضرت صاحب الامر علیه السلام در جایگاه انسان کامل، الگو و راهنمای بشریت است. مهدویت نیز به عنوان یک دکترین به معنای اندیشه راهبردی و کاربردی، بسیار در خور توجه است. احساس حضور حضرت مهدی علیه السلام می‌تواند حضرتش را به عنوان میزان الاعمال قرار دهد. شاهد بودن حضرت صاحب الامر علیه السلام آن قدر مهم

است که به تصریح ادعیه و زیارات، عملی بدون عنایت او و هماهنگی حضرتش پذیرفته نمی‌شود؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است:

اشهد أن بولايتك تقبل الاعمال و تزكي الافعال و تضاعف الحسنات. فمن جاء بولايتك و اعترف بامامتك قبلت اعماله و صدقت اقواله و تضاعفت حسناته و محبت سيئاته و من عدل عن ولايتك و جهل معرفتك و استبدل بك غيرك أكبه الله على منخره في النار و لم يقبل الله له عملا؛ (همان: ۵۸۷) بنابر این از دیگر شئون حضرت صاحب الامر عليه السلام میزان الاعمال بودن ایشان است. منش و روش آن حضرت، معیار مناسبی برای پرهیز از افراط و تفریط است. ادعیه و زیارات مهدوی نیز بر هماهنگی ماهیت موعود و ویژگی‌های شخصی او با انبیا و اولیای الهی دلالت می‌کنند.

واکاوی شئون و مقامات معنوی امام عصر عليه السلام چنین می‌نماید که بهترین رتبه و جایگاه حقوقی در اندیشه اسلامی برای امام به عنوان کامل‌ترین و برترین شخصیت الهی شناخته شده است؛ چرا که آموزه امامت در اندیشه اسلامی در مرتبه‌ای بالاتر از نبوت قرار دارد و امام در مرحله‌ای است که هیچ فردی را توان رسیدن به مرتبه او نیست و رتبه او گزینه دیگری غیر از امام معصوم را برنمی‌تابد. برای اشاره به این مطلب در روایتی از امام هشتم عليه السلام آمده است:

الامام واحد دهره ولايدانية احد و لايعادله عالم ولا يوجد منه بدل ولا له مثل و لا نظير؛ امام، یگانه دوران خویش است و هیچ شخصی با او برابری نمی‌کند. دانشمندی مانند او نیست و جایگزینی برای او و شخصیتی مثل او و شبیه او یافت نمی‌شود.

نتیجه‌گیری

مرور منابع مهدویت نشان می‌دهد قریب به صد دعا و زیارت به مسأله مهدویت می‌پردازد. بخشی از آن‌ها به منظور تعجیل ظهور وارد شده‌اند و استمرار و

مداومت بر آن‌ها موجب تسریع در امر ظهور شناخته شده است؛ ولی بیشتر آن‌ها برای گسترش معرفت و افزایش بینش و بصیرت جامعه درباره مه‌دویت وارد شده‌اند. بررسی آن‌ها نشان می‌دهد معارف مه‌دویت دو حوزه عمده ویژگی‌های شخصی و نوعی امام دوازدهم علیه السلام را نشانه رفته‌اند.

آنچه در این مقاله تحلیل شد چنین می‌نماید که ماهیت موعود در اندیشه اسلامی به ویژه از دیدگاه شیعی، معین و مشخص است و هویت شخصی و ویژگی‌های شخصی او اعم از نام، نسب، کنیه در چهار محور، قریب به هشت لقب و بیست و پنج صفت مورد تأکید قرار گرفته است.

منابع

١. قرآن كريم
٢. ابن طاوس، سيدعلى بن موسى، *اقبال الاعمال*، قم، مكتبة الاعلام الاسلامي، ١٤١٤ق.
٣. _____، *جمال الاسبوع*، تهران، مؤسسة الآفاق، ١٣٧١ش.
٤. _____، *فلاح السائل*، قم، مكتبة الاعلام الاسلامي، ١٣٧٠ش.
٥. _____، *كشف المحجة*، نجف، منشورات المطبعة الخيدريه، ١٣٧٠ق.
٦. _____، *مهج الدعوات*، تهران، دارالكتب الاسلاميه، ١٣٧٥ش.
٧. _____، *مصباح الزائر*، قم، مؤسسة آل البيت، ١٤١٦ق.
٨. ابن قولويه، جعفر بن محمد، *كامل الزيارات*، تهران، مؤسسة نشر الفقاهه، ١٤٢٧ق.
٩. ابن هبة الله، سعيد، *دعوات*، قم، مدرسة الامام المهدي، ١٤٠٧ق.
١٠. امام سجاد عليه السلام، *صحيفه سجاديه*، قم، خادم الرضا، ١٣٨١ش.
١١. بهاء الدين، محمد بن حسين بن عبدالصمد، *مفتاح الفلاح*، قم، دفتر نشر فرهنگ اسلامي، ١٣٢٤ق.
١٢. حر عاملي، محمد بن حسن، *امل الآمل*، بغداد، مكتبة الاندلس، بي تا.
١٣. حلي، احمد بن فهد، *عدة الداعي*، قم، وجداني، بي تا.
١٤. صدوق، محمد بن علي بن الحسين، *ثواب الاعمال*، قم، منشورات رضی، ج ٢، ١٣٦٨ش.
١٥. _____، *كمال الدين*، قم، مؤسسة نشر اسلامي، ١٣٦٣ش.
١٦. _____، *من لا يحضره الفقيه*، قم، مؤسسة نشر اسلامي، ج ٢، بي تا.
١٧. طبرسي، احمد بن علي، *احتجاج*، نجف اشرف، ١٣٨٦ش.
١٨. طبري، محمد بن جرير، *دلائل الامامة*، قم، مؤسسة البعثة، ١٤١٣ق.
١٩. طوسي، محمد بن حسن، *الغيبية*، قم، مؤسسة المعارف الاسلامية، ١٤١١ق.
٢٠. _____، *الفهرست*، قم، مؤسسة نشر اسلامي، ١٤١٧ق.
٢١. _____، *مصباح المتجهد*، بيروت، مؤسسة فقه الشيعة، ١٤١١ق.
٢٢. عاملی جزینی، محمد بن مكي، *المزار*، قم، مؤسسة امام مهدي، ١٤١٠ق.
٢٣. عسكري، ابوهلال، *فروق اللغة*، قم، مؤسسة نشر اسلامي، ١٤١٢ق.
٢٤. قيومي، شيخ جواد، *صحيفة المهدي*، قم، مؤسسة نشر اسلامي، ج ٢، ١٣٥٧ش.
٢٥. كفعمي، ابراهيم بن علي، *مصباح كفعمي*، بيروت، مؤسسة العلمی، ج ٢، ١٤٠٣ق.
٢٦. كليني، محمد بن يعقوب، *كافي*، تهران، دارالكتب الاسلاميه، ج ٥، ١٣٦٣ش.

۲۷. مجتهدی، سید مرتضی، *صحیفه مهدیه*، قم، دارالتقلین، ۱۳۷۹ش.
۲۸. مجلسی، علامه محمد باقر، *بحار الانوار*، بیروت، مؤسسة اللواء، چ ۲، ۱۴۰۳ق.
۲۹. مشهدی، محمد بن جعفر، *المزار*، قم، نشر قیوم، ۱۴۱۹ق.
۳۰. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، *المزار*، بیروت، چ ۲، ۱۴۱۴ق.
۳۱. موسوی اصفهانی، میرزا محمد تقی، *مکیال المکارم*، بیروت، مؤسسة الاعلمی، ۱۴۲۱ق.
۳۲. نجاشی، احمد بن علی بن احمد، *رجال*، قم، مؤسسة نشر اسلامی، چ ۵، ۱۴۱۶ق.
۳۳. نعمانی، محمد بن ابراهیم، *الغیبة نعمانی*، قم، انوار المهدی، بی تا.
۳۴. واسطی زبیدی، سید محمد مرتضی الحسینی، *تاج العروس*، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۴ق.

